

O PAGINĂ DIN ISTORIA PRESEI ROMÂNEȘTI DIN BUCOVINA

D. VATAMANIUC

A page from the Romanian press history in Bukovina

(Abstract)

D. Vatamaniuc writes in his essay about the appearance of “Gazeta Bucovinei” (1891–1897), the second political newspaper of the province. He highlights the difficulties that the founding members had in organizing its editorial board and which, at some point, threatened the printing of the newspaper itself. The author makes a detailed description of the period between May 1893 and August 1894, the most prolific in the existence of the newspaper, when Gheorghe Bogdan-Duică worked as a chief-editor. The most important contribution of this renowned literary historian is the translation – based on manuscripts – of Ioan Budai-Deleanu’s work *Kurzgefasste Bemerkungen uber Bukowina*.

Keywords and phrases: Romanian press in the Austro-Hungarian Empire, “Gazeta Bucovinei”, political newspaper, “Concordia” Society, “Tribuna” newspaper, Gheorghe Bogdan-Duică, editor, literary historian, reports, local realities from Bukovina.

„Gazeta Bucovinei” se înființează la Cernăuți în 2/14 mai 1891, ca organ de presă al Societății „Concordia”, fondată tot la Cernăuți, în 1885, de Ion I. Bumbac (1843–1902), profesor de română la „gimnaziul” din capitala Bucovinei. Este precedată de fondarea, tot la inițiativa lui Ion I. Bumbac, a Societății filarmonice „Armonia”, în 1881¹.

Nu prezentăm, cum ar fi de așteptat, situația politică a Bucovinei sub stăpânirea austriacă decât ca reper informativ și ne ocupăm de aspectele culturale, despre care nu s-a spus ce trebuie și cât trebuia până acum.

Societatea „Concordia” s-a declarat de la început „politică” și propunea, ca program, „de a dezvolta libertatea politică și individuală, de a însufleți simțul pentru binele comun, de a deștepta interes pentru o viață politică națională, de a

¹ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe. București, Editura Humanitas, 1991, p. 285.

instrui poporul despre drepturile și îndatoririle lui patriotice și politice, de a întări conștiința de stat și de a apăra autonomia țării”². Societatea „Concordia” l-a avut în fruntea sa pe Ioan cavalier de Zotta (1840–1896), care desfășurase o activitate remarcabilă și în lumea satelor bucovinene. Societatea „Concordia” se poate declara, la marea adunare, ținută la Cernăuți în 7 aprilie 1892, partid național cu sarcina solidarizării românilor bucovineni în „afaceri politice, naționale și bisericești”.

„Gazeta Bucovinei” preia programul Societății „Concordia”, fiind al doilea ziar politic după „Bucovina”, care a apărut la Cernăuți între 1849 și 1850. Publicație bilingvă, română și germană, predecesorul „Gazetei Bucovinei” era scos de frații Gheorghe și Alexandru Hurmuzachi, avându-l ca secretar de redacție pe Iraelie Porumbescu. Ziarul avea ca susținător familia Hurmuzăcheștilor, cu putere economică și prestigiu politic și cultural.

„Gazeta Bucovinei” se găsea într-o situație aparte, înființându-se ca organ de presă al unei organizații politice, Societatea „Concordia”, transformată în partid politic. Problema cea mai grea care a stat în fața „Gazetei Bucovinei” a constituit-o, încă de la înființarea ei, în mai 1891, găsirea unui redactor cu experiență și prestigiu, căruia să-i încredințeze conducerea. Cum se va vedea mai departe, această situație a dus la o mare instabilitate, care a amenințat apariția ziarului.

Conducători de prestigiu, ca frații Hurmuzachi, cărora să li se încredințeze conducerea ziarului, nu mai existau în Bucovina la acea dată. Conducerea Societății „Concordia” se adresează „Tribunei”, cotidianul fondat de Ioan Slavici în 1884 și condus de el până în mai 1890, când trece conducerea ziarului lui Septimiu Albin (1861–1919). Acesta, militant în lupta politică a românilor transilvăneni, semnatar al *Memorandului*, implicat în procesul care se întentează acestei mișcări revendicative, este condamnat la ani de temniță, dar nu se supune justiției maghiare și trece în România în 1894.

Septimiu Albin era în măsură, ca nimeni altul în presa românească din Imperiul Austro-Ungar, să înțeleagă imperatiivele politice ale românilor bucovineni. Îl trimite la Cernăuți pe Pompiliu Pipoșiu (1857–1893), redactor responsabil la „Tribuna” între 1886 și 1887, când Septimiu Albin era întemnițat într-o închisoare maghiară pentru articolele din cotidianul sibian. Pompiliu Pipoșiu vine la Cernăuți însuflețit de cele mai nobile intenții, dar aici avea să sfârșească foarte repede și în împrejurări tragice. Dar să nu anticipăm.

„Gazeta Bucovinei” trece în caseta redacțională, în primul număr din 2/14 mai: Editor Modest cav[aler] de Grigorcea. Director Pompiliu Pipoșiu. Redactor responsabil, Vasilie Marco³. Pompiliu Pipoșiu conduce „Gazeta Bucovinei” cu demnitate și cu mare prudență în raporturile cu stăpânirea austriacă. Așa se explică de ce aceasta nu folosește mijloace represive, cum procedase cu

² *Ibidem*, p. 258.

³ „Gazeta Bucovinei”, I, nr. 1, 2/14 mai 1891, p. 4.

ziarul „Bucovina” în 1849–1850, când Alexandru Hurmuzachi, redactorul responsabil, este întemnițat și apariția ziarului interzisă în mai multe rânduri.

Pompiliu Pipoșiu contractează o răceală puternică și „Gazeta Bucovinei” nu acceptă un sfârșit apropiat al directorului publicației. O zi mai târziu se văzu nevoită să comunice încetarea lui din viață, în 28 ianuarie/9 februarie 1893, la numai 36 de ani⁴.

Conducerea „Gazetei Bucovinei” o ia Eusebie Ștefanelli și Societatea „Concordia” face noi demersuri pentru găsirea unui redactor cu pregătirea profesională a lui Pompiliu Pipoșiu și cu tactul său politic. Se adresează tot „Tribunei” sibiene și Septimiu Albinu îl trimite pe Gheorghe Bogdan-Duică să preia conducerea ziarului, din 22 aprilie/4 mai 1893. În caseta redacțională se trece: Proprietar și editor George Bogdan. Redactor responsabil: Vasilie Marco⁵.

Despre activitatea lui George Bogdan-Duică, cum avea să semneze în „Gazeta Bucovinei”, vorbim mai departe.

Gheorghe Bogdan-Duică conduce „Gazeta Bucovinei” un an și două luni și își dă demisia în 23 iulie/4 august 1894⁶. Asistăm la un moment dramatic din biografia sa, pe care nu-l găsim consemnat, după câte știm, în lucrările care i se consacră.

Aurelia Pipoșiu, soția lui Pompiliu Pipoșiu, fostul redactor al „Gazetei Bucovinei”, fondează, la Cernăuți, Pensionatul român pentru educarea fetelor din familiile bucovinene, în 1893. O dare de seamă, *Pensionatul român al D-nei A. Pipoșiu*, publicată în „Gazeta Bucovinei” din 23 iunie/5 iulie 1894, prezintă rezultatele primului an de învățământ. Doamna Aurelia Pipoșiu „a deschis înaintea cu un an – se arată în darea de seamă – primul pensionat român aici în Bucovina, primul institut în care fetițele române se puteau crește curat românește, împărțându-li-se învățământul în toate obiectele în limba lor maternă”⁷. Articolul este semnat: De la Vama. Cineva care nu semnează răspunde cu un articol, *Din publicul românesc din Bucovina*, tot în „Gazeta Bucovinei” din 30 iunie/12 iulie 1894, cu insulte la adresa doamnei Aurelia Pipoșiu. O compară, pentru laudele care i se aduc, cu „broasca, care, voind a lua o mărime nenaturală, atât s-a umflat până ce-a crăpat”⁸. Articolul venea, după câte ne dăm seama, din partea unui susținător al Societății Doamnelor Române din Bucovina, singura în măsură – se considera – să facă educația fetelor. Articolul se încheia și cu un apel către public să sprijine Societatea Doamnelor Române.

Gheorghe Bogdan-Duică publică hotărârea sa de a demisiona în 4 august 1894, o semnează: G. Bogdan, ca la prima mențiune când ia conducerea „Gazetei Bucovinei”, și se folosește de titlul general *Din public*, sub care apare și articolul

⁴ *Ibidem*, III, nr. 8, 28 ianuarie/ 9 februarie 1893, p. 1.

⁵ *Ibidem*, III, nr. 31, 22 aprilie/4 mai 1893, p. 4.

⁶ *Ibidem*, IV, nr. 58, 24 iulie/6 august 1894, p. 3.

⁷ *Ibidem*, nr. 49, 23 iunie/5 iulie 1894, p. 3.

⁸ *Ibidem*, nr. 51. 30 iunie/12 iulie 1894. n. 3.

denigrator la adresa doamnei A. Pipoșiu. Reproducem documentul, întrucât nu se găsește în altă parte:

„Din public

În numărul 51 al «Gazetei Bucovinei» s-a publicat «din publicul românesc din Bucovina» o scrisoare nesubscrisă, dar îmbelșugată de insulte adresate unei femei, ce-și dă silința a contribui la educația națională a copilelor române.

Regret că o scrisoare ca aceasta s-a putut publica fără ca eu să iau cunoștință de ea. Mai mult regret că ea insultă «publicul românesc» zicând că este din «publicul românesc», al cărui spirit desigur nu este atât de hâd, precum părea după acest act de morală insanitate.

Cu acest aspru cuvânt mă apăr față de bunul public românesc de bănuiala că eu aș fi putut permite, chiar și în absența mea, publicarea murdăriilor acelor.

Cernăuți, 4 august st. n. 1894.

G. Bogdan”⁹.

Gheorghe Bogdan-Duică își publică demisia în „Gazeta Bucovinei”, după mai bine de o lună de zile de la apariția articolului insultător la adresa doamnei Aurelia Pipoșiu și dacă publicarea lui, care cădea în atribuțiile redactorului responsabil, putea să-i scape, nu este de admis că nu a luat cunoștință de el mai bine de o lună de zile. Explicația nu poate fi decât una singură: Societatea „Concordia” nu se putea împăca cu demisia lui Gheorghe Bogdan-Duică, încearcă să-l convingă să renunțe la hotărârea sa și să rămână în continuare la conducerea ziarului. Avea dreptate, cum se va vedea mai departe. Gheorghe Bogdan-Duică se dovedește intransigent, cum îl cunoaștem și din alte momente din activitatea sa.

Cu Gheorghe Bogdan-Duică în calitate de editor, „Gazeta Bucovinei” marchează punctul culminant în asigurarea unei conduceri de prestigiu a ziarului, iar demisia lui provoacă o perioadă de mare instabilitate la conducerea publicației.

La patru zile după demisia lui Bogdan-Duică, „Gazeta Bucovinei” consemna în caseta redacțională: Proprietar și editor: Societatea „Concordia”. Redactor responsabil: Vasile Marco. Ne așteptam ca acesta să nu mai facă parte din colegiul de conducere al ziarului, să fie prima schimbare la conducerea publicației după demisia lui Gheorghe Bogdan-Duică, dar Marco este prezent încă șapte luni în caseta redacțională, până în 19/31 martie 1895, când are loc a doua schimbare la conducerea ziarului. Acum se trece la caseta redacțională: Proprietar, Societatea „Concordia”, Redactor responsabil, Eusebie Ștefanelli. După nici patru luni, se produce a treia schimbare, în 11/23 iunie 1895. Acum, editor este Zaharia Voronca și redactor responsabil Eusebie Ștefanelli. După două luni, asistăm la o nouă schimbare – a patra –, în 6/18 august 1895: editor și redactor responsabil figurează,

⁹ *Ibidem*, nr. 58, 24 iulie/5 august 1894, n. 3.

pentru o zi, Ilie cavaler de Reuss-Mârza. În 20 august/1 septembrie 1895, a cincea schimbare în caseta redacțională îl menționează ca redactor responsabil pe Dionisie Voronca.

După atâtea schimbări, se părea că se ajunsese la o oarecare stabilitate. Dar în 14/26 septembrie 1895 ziarul anunță a șasea schimbare a conducerii: Proprietar: Societatea „Concordia”. Editor: Modest cavaler de Grigorcea. Redactor responsabil: Mihai Teliman. Noua formație era cea mai reprezentativă din câte se succedaseră până acum la conducerea ziarului. Mihai Teliman (1863–1902) era un ziarist talentat și avea practică publicistică, făcându-se cunoscut prin foiletoanele foarte apreciate în societatea bucovineană. El era, totodată, și un adversar declarat al stăpânirii austriece, iar din condeiul său au ieșit critici incisive la adresa ei, ca și la adresa societății bucovinene. „Gazeta Bucovinei” s-a implicat în acțiuni deschise împotriva stăpânirii austriece când a susținut *Memorandul* și mai multe numere i-au fost confiscate de autoritățile austriece din Bucovina. Mihai Teliman nu a putut impune „Gazetei Bucovinei” orientarea sa politică și a fost obligat să-și dea demisia în 8/20 februarie 1896. Câteva zile mai târziu, în 11/25 februarie 1896, este menționat ca redactor responsabil Dimitrie Bucevschi – a șaptea schimbare.

„Gazeta Bucovinei” își încetează apariția în 6/18 aprilie 1897, sub următoarea conducere: Proprietar: Societatea „Concordia”. Editor: Modest cavaler de Grigorcea. Redactor responsabil: Dimitrie Bucevschi¹⁰.

Conducerea Societății „Concordia” știa ce putea urma după demisia lui Gheorghe Bogdan-Duică și dese schimbări ce au avut loc au arătat că nu se înșela.

Gheorghe Bogdan-Duică a păstrat, la conducerea „Gazetei Bucovinei”, orientarea stabilită de Pompiliu Pipoșiu, predecesorul său, în raporturile cu stăpânirea austriacă. Acordă spațiul cel mai larg dezbaterilor care se purtau în Dieta Bucovinei. Acordă spațiu și unor materiale privind unele probleme politice ce se discutau și în presa străină, pentru a nu intra în atenția restrictivă a administrației austriece. Sunt de mare însemnătate pentru istoria politică a Bucovinei toate dările de seamă, foarte documentate, privind activitatea Societății „Concordia”. De mare interes este și bogata informație privind realitățile locale din Bucovina, cu referiri frecvente și la România.

Gheorghe Bogdan-Duică ia conducerea „Gazetei Bucovinei” în calitate de istoric literar. Deschide în foiletonul ziarului, încă înainte de a avea numirea oficială, capitolul: *I. Literatura română*, în 18/30 aprilie 1893, când prezintă lucrarea lui Barbu Ștefănescu Delavrancea, *Paraziții*¹¹, de la care pornesc comentariile ulterioare ai prozei scriitorului. În numărul următor, din 22 aprilie/4 mai 1893, criticul se ocupă cu *Varietăți* în literatura română¹². O zi mai târziu, îl

¹⁰ Ioan V. Cocuz [și] Matei Hulubei, *Presa românească în Bucovina (1809–1944)*, [Bacău, Tipografia I. P.], 1991, p. 34–35.

¹¹ „Gazeta Bucovinei”, III, nr. 30, 18/30 aprilie, 1893, p. 1–2.

¹² *Ibidem*, nr. 31, 22 aprilie/4 mai 1893, p. 1–2.

prezintă pe Gheorghe Barițiu, *Aere perennis*¹³. Prezentarea literaturii române se continuă cu Simion Bărnuțiu, Constantin Stamati-Ciurea, Sofia Nădejde, Al. Vlahuță, G. Coșbuc, D. Cichindeal [D. Țichindeal], N. Beldiman¹⁴. Asistăm și la execuția aplicată de G. Bogdan-Duică lui Gr. N. Lazu pentru acuzarea lui G. Coșbuc de plagiat¹⁵. Gheorghe Bogdan-Duică încheie prezentarea literaturii române în „Gazeta Bucovinei” cu reproducerea studiului lui T. Maiorescu despre poeziile lui A. Naum¹⁶.

Contribuția cea mai importantă a lui G. Bogdan-Duică în „Gazeta Bucovinei”, în calitate de istoric literar, o constituie traducerea după manuscrise a lucrării lui Ion Budai-Deleanu, *Kurzgefasste Bemerkungen über Bukowina (Scurte observații asupra Bucovinei)*, care se publică în 11 numere în foiletonul ziarului și căreia îi acordă cea mai mare însemnătate în timpul directoratului său la gazeta bucovineană¹⁷.

Activitatea lui G. Bogdan-Duică la conducerea „Gazetei Bucovinei” stă la baza lucrării sale *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, tipărită la Sibiu în 1895¹⁸, care conține „interesante observații și note politice”, o lucrare de referință pentru istoria Bucovinei.

„Gazeta Bucovinei” este a doua publicație politică în provincia românească sub stăpânirea austriacă, după ziarul „Bucovina” din 1849–1850, cu o apariție mult mai îndelungată însă, și care a urmat programul Societății „Concordia”, devenită partid politic al românilor bucovineni. Dacă activitatea lui G. Bogdan-Duică la conducerea „Gazetei Bucovinei” este amintită într-o monografie consacrată istoricului literar¹⁹, traducerea studiului lui Ion Budai-Deleanu nu se bucură de atenție în istoriile noastre literare. Constantin Loghin menționează titlul german și român al lucrării lui Ion Budai-Deleanu, precum și traducerea lui G. Bogdan-Duică în a sa *Istoria literaturii române din Bucovina*²⁰.

Institutul Național „Bucovina” are în atenția sa să retipărească studiul lui G. Bogdan-Duică, *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, precum și traducerea studiului lui Ion Budai-Deleanu, *Scurte observații asupra Bucovinei*.

¹³ *Ibidem*, nr. 32, 25 aprilie/7 mai 1893, p. 1–2.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 39, 20 mai/1 iunie 1893; nr. 43, 2/14 iunie 1893; nr. 44, 6/18 iunie 1893; nr. 47, 17/29 iunie 1893; nr. 59, 29 iulie/10 august 1893; nr. 60, 1/13 august 1893. Toate se publică în paginile 1–2.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 83, 21 octombrie/7 noiembrie 1893, p. 1–2; nr. 84, 24 octombrie/10 noiembrie 1893, p. 1–2.

¹⁶ *Ibidem*, IV, nr. 37, 12/24 mai 1894, p. 1–2.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 8, 27 ianuarie/8 februarie 1894 – nr. 22, 23 martie/1 aprilie 1894.

¹⁸ Gheorghe Bogdan-Duică, *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, Sibiu, Institutul tipografic T. Liviu Albini, 1895.

¹⁹ Dumitru Petrescu, *G. Bogdan-Duică*, București, Editura Univers. 1978, p. 83.

²⁰ Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775–1918*, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, 1996, p. 27, 45, 199, 202, 212, 213.